

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

О.В.БРОВКО

Україна, м. Запоріжжя, гімназія №45

Закон України «Про освіту» , Державна національна доктрина розвитку освіти в Україні зазначають, що вихідним моментом і необхідною умовою цілісності освітньої системи є спрямованість діяльності всіх її суб'єктів на становлення освіти нового типу, що відповідає потребам розвитку і самореалізації людини в нових соціокультурних ситуаціях та щодо запровадження освітніх інновацій в освітній діяльності.

Сучасна школа як соціально-педагогічна система покликана забезпечити досягнення таких освітніх результатів, які б відповідали цілям розвитку особистості й сучасним вимогам суспільства.

Реформування освіти в Україні спрямоване на забезпечення переходу до гуманістично-інноваційної моделі, яка сприятиме зростанню інтелектуального, культурного та духовно-морального потенціалу майбутніх свідомих громадян нашої країни. Базою для поліпшення якості освіти є створення інноваційного підходу, що зазначено в «Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» з метою впорядкування інноваційної освітньої діяльності у системі освіти. А стратегічними пріоритетами діяльності вчителя світової літератури є інтеграція в сучасний суспільний простір через комунікативне поле.

На виконання пріоритетних завдань в галузі освіти в нашій діяльності реалізується і мета державної політики щодо розвитку освіти, яка полягає « у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя ...» .

Основною метою вивчення предмету світової літератури у загальноосвітній школі стає формування в учнів умінь і навичок комунікативного спілкування, що передбачає досягнення ними такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування в певних комунікативних сферах. У навчальній програмі із світової літератури достатньо чітко виписані ключові компетенції. Серед яких значне місце належить комунікативній компетентності .

Комунікативна компетентність в сучасній педагогічній літературі трактується як синтез знань, умінь та навичок спілкування, набутих учнями у процесі навчання ; система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії і передбачає адекватність установок, розуміння суб'єктом своєї міжособистісної позиції; знання закономірностей різних форм спілкування і правил поведінки в різних ситуаціях, уміння сформулювати стратегічний план і успішно реалізувати його на основі соціальних навичок .

Отже, оскільки комунікативна компетентність особистості формується завдяки інтеріоризації соціальних контекстів, то зміст роботи тренінгових груп має сприяти розвитку перцептивного, комунікативного та інтерактивного компонентів комунікативної компетентності учнів у сучасній школі нового типу. Такий підхід до навчання літератури чітко сформульований у Концепції мовної освіти в Україні : «У школі не повинні мати місце зайва теоретизація, вербальне заучування граматичних положень та теоретичних понять . Основним стержнем занять має бути всебічний розвиток учнів. Процес навчання має здійснюватись у певній системі на основі комунікативно-діяльнісного підходу» [1].

Таким чином, слід зазначити, що актуальність даного дослідження полягає в впровадженні тренінгових технологій як інноваційних засобів викладання світової літератури, адже саме сучасні інтерактивні форми , методи та технології покликані вирішувати найголовніші завдання, які ставить суспільство перед вчителем на даному етапі розвитку психолого-педагогічної науки.

Об'єкт дослідження - дидактичний процес формування комунікативної компетенції у загальноосвітньому навчальному закладі засобами тренінгових технологій на уроках світової літератури.

Предмет дослідження – тренінгова технологія як ефективний засіб формування комунікативної компетенції старшокласників в процесі вивчення світової літератури.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці тренінгових вправ, тренінгових уроків та у визначенні засобів щодо вимірювання рівня сформованості комунікативної компетенції старшокласників у навчальному процесі.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що процес формування та розвитку комунікативної компетенції відбуватиметься за таких умов: тренінгова технологія розглядається як один із ефективних засобів щодо складових уроку світової літератури; забезпечення єдності формування основних складових комунікативної компетенції: мовної, мовленнєвої, соціокультурної, соціолінгвістичної, дискурсивної та

стратегічної; врахування специфіки організації дидактичних умов навчання, що моделюють реальний процес спілкування ; за умов перегляду та зміни структури пред'явлення та відпрацювання нового матеріалу; спрямування процесу навчання на досягнення визначених критеріїв та рівнів сформованості комунікативної компетенції.

Завдання дослідження полягає у вивченні та узагальненні дидактичних матеріалів тренінгових технологій в теорії та практиці педагогічної та психологічної наук; обґрунтуванні змісту, форм, дидактичних умов реалізації щодо успішного формування комунікативної компетенції у старшокласників у процесі вивчення світової літератури ; у дослідженні динаміці формування критеріїв та рівнів сформованості комунікативної компетенції у учнів та експериментальної перевірки факторно-критеріальної моделі щодо формування комунікативної компетенції учнів та визначенні її ефективності за допомогою психологічного інструментарію.

У сучасній науці, визначаючи комунікативну атракцію, більшість учених розглядає спілкування у співвідношенні з діяльністю, але підходить до цього по-різному: спілкування і діяльність — дві рівнозначні категорії буття людини (Б.Ф.Ломов, Л.П.Буєва); спілкування є одним із проявів діяльності (Г.М.Андрєєва) ; спілкування є особливий вид діяльності (О.О.Леонт'єв , Р.С.Немов) . У багатьох працях спілкування визначається як особливий специфічний різновид діяльності, що, насправді, адекватно комунікативній діяльності. Відповідно до теми нашого дослідження нам більше імпонує запропоноване О.О.Леонт'євим розуміння спілкування як така активність осіб, що взаємодіють, під час якої вони, впливаючи одне на одного за допомогою знаків організують спільну діяльність.

Спілкування як діяльність, на нашу думку, таке розуміння спілкування слугує логічною основою для використання терміну комунікативно-діяльнісний підхід до навчання, оскільки саме поєднання дефініцій діяльності та спілкування при збереженні ними самостійності дозволяє будувати процес навчання як процес комунікативної діяльності.

У контексті сучасних проблем навчання важливо, на наш погляд, звернути увагу на структуру спілкування. Виділяють такі три взаємозв'язаних його сторони: комунікативна — обмін інформацією між індивідами; інтерактивна — організація взаємодії суб'єктів, що спілкуються (суб'єкт - суб'єктні відносини), тобто обмін не тільки знаннями, думками, ідеями, але й діями, зокрема під час побудови спільної стратегії взаємодії; перцептивна — процес взаємного сприймання і розуміння

комунікантів, пізнання ними одне одного. Усі ці сторони у спілкуванні як багатомірному процесі виступають єдиним цілим .

Реалізація формування комунікативної компетентності передбачає: стимулювання вміння учнів висловлювати власну точку зору; сприяння удосконаленню вмінь вести навчальний діалог; використання усних та письмових рецензій на відповідь, доповнень та зауважень до інформації; удосконалення вмінь дітей формулювати цілі власної діяльності та робити висновки за її результатами; коментування учнями проведених ними проєктів; застосування взаємоопитування та взаємоперевірки з можливим подальшим коментуванням; організація групової роботи; проведення нестандартних уроків (уроків-диспутів, уроків-дискусій, уроків-подорожей, уроків-змагань, уроків-судів, уроків-конференцій, уроків-екскурсій тощо); використання комунікативних прийомів (навчальна реклама, навчальний диспут); проведення захисту творчих робіт, проєктів, прес-конференцій, виборів; розробка учнями нестандартних запитань, тестів, анкет; стимулювання спілкування учнів з ровесниками та дорослими з метою підвищення рівня навчальних досягнень та ерудиції учнів; організація шкільних об'єднань, випуск радіогазет, усних журналів тощо з метою популяризації знань; забезпечення толерантного спілкування учнів у процесі роботи на уроках на уроках світової літератури .

У психології пропонується диференціювати види спілкування у залежності від різноманітних його характеристик і особливостей: міжособистісне, міжгрупове, міжсоціумне, спілкування між особистістю та групою — за кількістю учасників; вербальне та невербальне — за способом спілкування; офіційне та неофіційне — за умовами спілкування; настановне та інформаційне — за завданнями; контактне та дистантне — за позицією комунікантів. Ми вважаємо, що у процесі формування комунікативної компетенції на заняттях із світової літератури слід орієнтуватися передусім на міжособистісне, міжгрупове вербальне спілкування — найефективніші види взаємодії учнів. (М.Н.Корнев, А.Б.Коваленко, В. Квінн та ін.) .

Приорітетними в даному випадку є тренінгові технології, які забезпечують успішні акти комунікації учнів та здатність і готовність успішного, безконфліктного спілкування з оточуючим світом. Тренінгові технології є складовою педагогічних технологій. Педагогічну технологію слід розглядати як впорядковану систему дій, виконання яких призводить до досягнення поставленої мети (Таманчук Н.), або як системний метод створення, впровадження і визначення цілого процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів (ЮНЕСКО). Отже,

педагогічна технологія функціонує і як наука, що досліджує раціональні шляхи навчання, і як система способів, принципів і регулятивів, які застосовуються у навчанні, і як реальний процес навчання.

У сучасній літературі тренінгом називають досить різні варіанти групової роботи. Тренінг — це запланований процес, призначений дати або поновити знання та навички й перевірити ставлення до проблеми, ідеї, поведінки з метою їхньої зміни й оновлення. Дещо складним, але найбільш прийнятним можна вважати таке формулювання цього поняття, запропоноване С. І. Макшановим: «Тренінг — це багатофункціональний метод цілеспрямованих змін психологічних феноменів людини, групи з метою особистісного буття людини». У цьому визначенні поняття звернено увагу на мету тренінгової роботи як групової форми роботи.

Однак Ю. Ємельянов розглядає тренінг як групу методів, спрямованих на розвиток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності. Отже, однією з провідних і невід'ємних форм роботи на уроці під час тренінгу стає групова робота, елементи якої нами використовуються на всіх етапах уроку. Групова форма організації учбового процесу має ряд переваг: вона сприяє підвищенню мотивації до навчання, вчить об'єктивно оцінювати себе та інших, підвищує особистісний статус учня в колективі.

Як вище зазначено, нами було поставлено за мету здійснити науково-дослідну діяльність щодо вивчення впливу тренінгових технологій на процес формування комунікативної компетентності. Особливостями класифікаційних параметрів тренінгових технологій є рівень та характер застосування тренінгів (мають ядро-виражений інтерактивний характер); методологічний підхід (діагностичний та комунікативний); фактори розвитку (психогенні); тип управління навчально-виховним процесом («консультант»); переважаючи засоби (вербальні, візуальні); напрямок модернізації (психологізація навчально-виховного процесу).

На основі вивченої літератури слід зазначити, що тренінгова форма навчання має наступні переваги: активність групи; поєднання інформації та емоційного ставлення до неї; підвищення рівня мотивації; здатність групи до колективного мислення та прийняття рішень; практична перевірка та закріплення отриманих знань.

Для початкового етапу вивчення світової літератури у групах, на нашу думку, найбільш ефективними і доступними є такі форми роботи як драматизація і рольова гра. Ще однією формою групового спілкування близькою до справжнього спілкування є дискусійна гра, в ході якої обговорюються актуальні для учнів питання.

Використовуються колективні форми роботи, парні, групові, проектні форми роботи, де успіх кожного учня матеріалізується до успіху всієї групи.

В контексті діяльнісного підходу типовим завданням на уроці світової літератури вбачається виконання комунікативних та умовно-комунікативних вправ в групах, коли обов'язки розподіляються між всіма учасниками, а результат і оцінка сумісної роботи є досягненням безпосередньо кожного учня. Яскравим прикладом, на нашу думку, стає проектна робота, яка є вимогою та необхідністю на інтерактивних уроках світової літератури. В кінці кожного розділу учням пропонується створити свій проект - власний журнал, мовленнєве та літературне портфоліо, сторінками якого є розв'язання актуальних питань сучасного світу та систематизація або презентація лінгвістичних, літературних тем. Дискусії диспути, круглі столи, конференції стають звичними формами роботи для учнів старших класів.

Рольові ігри, драматизація діалогів, психологічні вправи та розминки допомагають в організації сприятливої атмосфери в групах на уроках світової літератури, допомагають краще засвоїти навчальний матеріал і сприяють успішному формуванню знань, умінь та навичок учнів, зокрема комунікативної компетентності.

В аспекті отримання успішного досвіду щодо формування високого рівня комунікативної компетенції необхідна ефективна дидактична технологія; ми дійшли висновку, що для формування комунікативної компетентності ефективним є використання інноваційних інтерактивних технологій, а саме тренінгових технологій.

Багатий досвід таких наук як педагогіка і психологія, мовознавство, конкретні теоретико-експериментальні дослідження, виконані в останні роки як вітчизняною, так і зарубіжною педагогічною наукою, дозволяють більш обґрунтовано підійти до формулювання понять як комунікативної компетентності, так і тренінгової технології, проте на практиці проблема формування комунікативної компетентності засобами тренінгових технологій недостатньо представлена. Саме в цьому і полягає наукова значущість даного дослідження.

На потреби сучасної науки у дослідженні здійснено добір та адаптовано необхідний інструментарій щодо вимірювання комунікативної компетентності та визначено основні проблеми формування комунікативної компетенції засобами тренінгових технологій: будь-яка комунікативна задача є мовленнєво-мисленнєвою, мислення виконує свою комунікативну функцію, і безпосередньо пов'язане з міжгруповим спілкуванням. Неодмінною та обов'язковою умовою продуктивності педагогічного спілкування виступає адекватність комунікативної задачі. Слід

погодитись з думкою педагогів, що найбільш бажаним є технологічний підхід до уроку. У цьому контексті особливої актуальності набуває технологічний підхід до вивчення гуманітарних предметів, який дозволяє впроваджувати в педагогічну діяльність як комунікативної складової, так і всіх інших.

Слід зазначити, що технологічний підхід до уроку дає можливість сконструювати такий навчальний процес, який би відповідав змісту, меті і навчальним цілям, що ставить перед собою й учнями кожен учитель. Розробка технології уроку розкриває творчі можливості учителя-словесника і передбачає: 1) постанову мети; 2) визначення змісту; 3) оптимальний вибір організаційних форм, методів і засобів навчання; 4) розробку структури і змісту уроку, спрямовані на ефективне розв'язання дидактичних завдань .

Згідно з діяльнісним підходом , однією з ефективних форм технологічного підходу до уроків світової літератури є моделювання навчального процесу. Найголовніші риси таких уроків: сучасність – постійне прагнення до новизни і вдосконалення змісту уроку; оптимальність – спроба досягти навчально-виховних цілей при економному використанні часу; інтегральність – синтез знань з мови, літератури, історії, краєзнавства тощо; науковість – опора на досягнення сучасної лінгвістики, лінгводидактики, лінгвопсихології; програмування діяльності вчителя й учнів; використання різноманітних засобів навчання, ТЗН; якісна і кількісна оцінка результатів уроку .

Таким чином, технологічний підхід до створення уроку вирішує проблему спілкування на тренінгах із світової літератури, що є важливою умовою і потребує ефективного вирішення. З метою виявлення рівня сформованості в учнів комунікативної компетенції було проведено моніторингове дослідження якості навчальних досягнень учнів.

Метою моніторингового дослідження якості навчальних досягнень учнів було виявлення сформованості в учнів умінь, що складають важливу складову комунікативної компетенції, як загальнонавчальних умінь на рівні компетентностей, зокрема, вміння застосовувати здобуті знання, уміння і навички на практиці шляхом виконання адаптованих психологічних методик та тестів.

Важливим моментом у дослідженні є підбір інструментарію щодо визначення рівня комунікативної компетентності учнів, який би виходив за рамки традиційного оцінювання та створення факторно-критеріальної моделі (в основі якої складові: рівень емпатійних тенденцій, комунікативної діяльності, розвиненої комунікабельності,

наявності комунікативних вмінь, розвиненої невербальної комунікації та самоконтролю спілкування у комунікативному оточенні гімназистів) комунікативної компетентності учнів гімназії.

Нами були адаптовані наступні психологічні діагностики щодо вимірювання комунікативної компетентності :

- Дослідження рівня емпатійних тенденцій (за І.С. Юсуповим) ;
- Оцінка рівня комунікабельності (за тестом В.Ф. Ряховського) ;
- Рівень комунікативної діяльності (на основі анкети А.А. Леонтєва);
- Оцінка комунікативних вмінь (за тестом М.Снайдера) ;
- Оцінка самоконтролю в комунікативному оточенні (тест, розроблений американським психологом М. Снайдером) ;
- Методика експертної оцінки невербальної комунікації (за методикою А.М. Кузнецової).

В аспекті отримання ефективного досвіду вбачаються сучасні інтерактивні технології навчання, які враховують і той факт, що учні в класі навчаються не лише від вчителя, а і в процесі взаємодії між собою. Саме на успішність всіх учнів і направлена і проектна форма роботи у групах, де кожен з учасників навчально-виховного процесу має можливість виконати посильне йому завдання і зробити свій власний внесок у загальний проект, відчуючи себе повноцінним учасником навчального процесу. Зміст навчання в сучасних умовах необхідно визначати на основі комунікативно-діяльнісного підходу.

Спілкуванню треба навчати не як узагальненому коду, а як специфічній психофізіологічній діяльності, яка забезпечує виробництво і сприйняття висловлювань, як операційній готовності включення в ту чи іншу ситуацію реального спілкування, яке реалізується під час тренінгових вправ на уроках світової літератури. Психофізіологічною базою мовленнєвої діяльності є навички, або автоматизовані вміння, які стають найбільш економним і вільним способом виконання даної дії в результаті комунікативної атракції тренінгових вправ. Але не всі комунікативні елементи засвоїлись лише в процесі даного акту спілкування. Однак володіння основним ядром процесу моделювання речень або тверджень завжди характеризується високим автоматизмом. Звідси - нагальна необхідність організації в навчальних умовах цілеспрямованої інтенсивної практики використання тренінгових вправ.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що групова навчальна діяльність активізує учнів, підвищує результативність навчання, сприяє вихованню гуманних стосунків між ними, самостійності умінню доводити та відстоювати свою точку зору; розвиває в учнів навички культури ведення діалогу.

Одержавши всі необхідні дані, нами було встановлено, що групова форма роботи має цілий ряд переваг перед індивідуальною. Так, групове заняття дає змогу учням краще пізнати себе очима інших і, таким чином, набагато краще усвідомити свої як позитивні, так і негативні якості, тобто власну Я-концепцію. Важливим аргументом на користь групової форми роботи є те, що за один і той самий час можна психологічно вплинути на значно більшу кількість людей. У процесі групової навчальної діяльності учні показують високі результати засвоєння знань, формування вмінь, сприяє досягненню виховної функції навчання, тому що допомагає формуванню колективізму, моральних та гуманних якостей особистості. Методи групової роботи, які сприяють успішному розвитку комунікативної компетенції:

1. Синектика Метод «мозкового штурму» («мозкова атака») спільна пошукова діяльність.

2. Метод дискусії (Едвард де Боно «Шість капелюхів»): «Круглий стіл» - бесіда, у якій на рівнях бере участь невелика група учнів (до 5 учнів); «Засідання експертної групи» або «Панельна дискусія» - спільне обговорення висунутої проблеми учасниками групи та обговорення доповіді; «Форум» - обговорення , що нагадує дискусію, у ході якої ця група обмінюється думками з аудиторією; «Дебати»-формалізоване обговорення, що побудоване на основі виступів учасників-представників двох протилежних команд-суперників та заперечень до цих виступів; «Засідання суду» - обговорення,що імітує слухання справи у суді, на якому розподіляються чітко ролі всіх учасників. «Техніка акваріуму» - особливий варіант організації групової взаємодії, зміст якого пов'язаний із суперечливими підходами, конфліктами, розбіжностями (групи-представник-нотатки).

3. Метод рольової гри – дидактична навчальна гра за правилами, підпорядкованими досягненню заздалегідь накресленого ігрового матеріалу (імітаційне моделювання: орієнтація, підготовка до проведення, проведення гри, обговорення гри).

4. «Кейс-метод» (випадок) - це деталізовані, контекстуальні, описові доповіді і повідомлення про вивчаємий матеріал. Два типа. Перший – детальний (Що? Де? Коли?). Другий – обговорення короткої і конкретної навчальної ситуації, події, яка

, наприклад , відбулася у учнів під час групової взаємодії.(мета: зрозуміти специфіку взаємовідносин, клімату навчання в групі ,мотивацію.

5. Метод портфоліо – метод навчання ,оцінювання, атестації. Можна проводити портфоліо-конференції.

6. Метод проектів.

7. Практичне заняття «Вибори», де моделюються ситуації, які допоможуть порівняти два типи виборів (демократичних та недемократичних) та показати перевагу перших.

8. Метод «Снігова куля» - вирішення проблемних питань (пара-четвірка-ряд-клас).

Найбільш ефективними нами вбачаються такі методи та організаційні форми роботи: засідання клубу лінгвістів; наукова подорож (по творчості автора, біографії письменника тощо); інтерв'ю з літературним персонажем або письменником, поетом, літературознавцем тощо; конкурс-захист творчих робіт; віртуальна подорож до музею,театру або в гості до автора твору; психологічна характеристика персонажу (за допомогою психологічного глосарію); «гарячий стілець» (психологічна методика в проекції); уявне засідання знавців мови, літератури, психолінгвістів; навіювання літературно-психологічного настрою від прослуханого або прочитаного твору (малюнок усний красками); тренінгові вправи; усний журнал; хвилинка або справка мистецтвознавця або психолінгвіста; розробка проектів культурологічної спрямованості; гра «літературна маска» : інсценізація історій, творів, байок; презентації культурологічних екскурсій («Острів Робінзона» в групі); гра-телепередача (імітація телешоу); розроблення рекламних проспектів; захист промови головних героїв (звертання до сучасної молоді); засідання круглого столу з певної проблеми; які повністю відповідають стратегії тренінгових технологій.

Не менш важливим в нашому дослідженні є психолого-педагогічний аспект формування комунікативної компетентності , який будується на основі технології «створення ситуації успіху», забезпеченні психоемоційного комфорту, щоб формувати такі учнівські здібності, як спостережливість, емоційне сприйняття, асоціативне образне мислення, відчуття краси слова, естетичні почуття та дати певні необхідні знання з психології. Доцільно використовувати досить результативні психолого-педагогічні прийоми. Серед яких: асоціативний диктант; психологічні навіювання; вправа «Карусель»; вправа «психоемоційна парасолька»;релаксаційні хвилинки; моделювання карти психологічних проблем героїв творів; «гарячий стілець»

(психологічна методика в проекції); розробка піар компаній щодо творчості авторів; аналіз текстів психологічної спрямованості (темні, світлі тексти – аналіз лексики); проєктивні методики «квітка щастя» та використання інших засобів феліксології ; «клумба успіхів»; «листи-хвилювання»; «мій шановний Джине!...».

Наукова новизна здобутих результатів дослідницької діяльності полягає в тому, що створено та перевірено експериментально за допомогою адаптованих психологічних методик ефективність факторно-критеріальної моделі комунікативної компетентності гімназистів. Практичне значення здобутих результатів дослідження полягає в систематизації процесу формування комунікативної компетенції старшокласників, у гармонійному поєднанні розвитку всіх її складових (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, соціолінгвістичної, психологічної та стратегічної), що дозволяє удосконалити процес вивчення світової літератури, з урахуванням потреб сьогодення, у відповідності до вимог рівнів її сформованості. Змінено підхід до подачі нового матеріалу, способів його відпрацювання та закріплення, а саме методи, форми та прийоми засобами тренінгових технологій. За результатами дослідження укладено перспективний план щодо удосконалення тренінгових вправ щодо уроків світової літератури.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичною та методологічною обґрунтованістю його вихідних положень; ретельним відбором критеріїв і показників для діагностичних вимірів, які було адаптовано автором; застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження відповідно до мети, гіпотези та завдань дослідження; пролонгованим у часі і ефективним дослідженням; єдністю кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, можливістю відтворення дослідницької роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Концепції мовної освіти в Україні» (О.М.Беляєв, М.С.Вашуленко, В.Н.Плахотник) Реформування й структурування змісту шкільної освіти в зарубі: Педагогіка і психологія. - 1999. - № 4. - С. 58-65.
2. Гаркуша В. В. Формирование навыков общения и коммуникативных способностей в процессе личностноориентированного общения устной иноязычной речи: Дис. канд. психол. наук. - Днепропетровск, 1992.
3. Андреев Г.М. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: БГУ, 1976.
4. Макшанов С.І. Психология тренинга: Теория. Методология. Практика: Монография. - СПб.: Образование, 1997. -238 с.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. - М.: Народное образование, 1998. - 256 с.
6. Феліксологія уроку/за виданням: Щуркова Н.Е. Воспитание на уроке. - М.: Педагогический поиск, 2007. - 160 с. // Завуч. Шкільний світ. -Київ: , 2010,№ 6.
7. Лисина М.Л. . Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: БГУ, 1976.